

Betekenis en gebruik van bepaalde emblemen bij de politie

TOM VAN DEN BROECK^{a, 1}

^a Commissaris-auditor, Dienst Enquêtes P, Vast Comité van Toezicht op de politiediensten (corresp.: tom.van.den.broeck@comitep.be)

1. INLEIDING

Onlangs ontstond er enige discussie over het (toenemend?) gebruik van emblemen en insignes bij de politie. Onderstaande tekst plaatst het gebruik ervan in een ruimere context en onderzoekt welke betekenis aan deze kan worden gegeven, zowel intern bij de politie als extern bij de burger.

2. TEKENS, SIGNALLEN EN SYMBOLEN

Het gebruik van bepaalde emblemen of insignes bij politie kan worden begrepen als een vorm van symbolische communicatie (MANNING, 1988). Menselijke communicatie verloopt via het gebruik van bepaalde tekens, signalen en symbolen (Eco, 1988). Bij het gebruik van zulke symbolen, maar ook van rituelen en 'heldenverhalen', wordt daarbij vaak verwezen naar de onderliggende (sub)cultuur (TENNEKENS, 1995; VAN DEN BROECK, 2001; VAN RIJCKEGHEM & EASTON, 2002). Deze geeft betekenis en waarde aan de gehanteerde tekens, en dit zowel intern de groep als extern². Zoals ook het geval is bij tatoeages, materialiseren en etaleren emblemen, soms op 'opzichtige' wijze, bepaalde (extra) kwaliteiten en waarden die de drager ervan stelt te hebben (geïnternaliseerd) (PUDAL, 2011).

De boodschap die via symbolen over het (gewenste) politiewerk wordt gegeven kan evenwel niet gewoonweg worden gelijkgesteld met het handelen van politiemensen in de praktijk. Met de symbolen worden wel concepties en opvattingen over praktijken tot uitdrukking gebracht (TENNEKENS, 1995). Uit het soms onderling xenofobe taalgebruik van politieagenten bv. kan niet automatisch worden besloten dat men zich als dusdanig tot de burger zal gedragen. Het gedrag *backstage* valt niet gelijk te stellen met het optreden *frontstage*. Dit laatste blijkt veel meer door de context te worden bepaald (WADDINGTON, 1999). Dat wil niet zeggen dat deze uitdrukkingen betekenisloos zijn. Ze geven zin en (zelf)waarde aan de ervaringen die politiemensen in hun werk opdoen, soms ook ter compensatie voor het beleefde verschil tussen de verwachtingen over een functie en de reële praktijk ervan (infra).

Welke betekenis en interpretatiekaders aan bepaalde symbolen wordt gegeven is evenwel niet neutraal of machtsvrij. Bepaalde groepen en personen hebben de mogelijkheid hun interpretatiekaders met meer gezag naar voren te brengen (TENNEKENS, 1995). Voortbouwend op het werk van de linguïst Fernand DE SAUSSURE wees BARTHES (2014) daarbij op de latente betekenissen die achter bepaalde tekens en symbolen kunnen zitten. Hij stelde dat cultuuruitingen naast een gekende en duidelijke betekenis ook een tweede, meer verborgen betekenis kunnen hebben. Deze laatste is de plaats waar de mythes worden gecreëerd. Volgens BARTHES (2014) ontstaat de mythe niet natuurlijk maar is ze een constructie. Tegelijk draagt

1 De auteur schrijft uit eigen naam en de tekst bindt op geen enkele wijze het Vast Comité P.

2 Tekens worden symbolen als ze een extra lading krijgen, in de vorm van een waarde. De kleur rood kan als een teken of een signaal fungeren in een stoplicht maar wordt een symbool in een nationale vlag (VAN ZOEST, 1978).

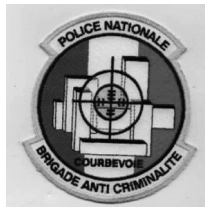
de mythe bij aan het creëren van een ideologie. De functie van een mythe is om een bepaald geloof of concept 'natuurlijk' en 'universeel' te maken en zo op te leggen. Een teken of symbool is in die zin niet louter de realiteit, het weerspiegelt ook een andere (soms gewenste) realiteit. In het geval van politie wordt via bepaalde tekens en symbolen de ideologie en mythe van de *crime fighter* gecreëerd.

3. POLITIE, UNIFORM EN EMBLEMEN

Het politie-uniform en het dragen van een wapen kan men begrijpen als symbolische karakteristieken die de waarden en kwaliteiten (incl. bevoegdheden) van de politiefunctie representeren. Het gebruik ervan is door een aantal regels bepaald, het bakent een groep af (die het mag dragen), en toegang tot deze groep wordt gereguleerd en begeleid via bepaalde rituelen. Daarom wordt het uniform, en de bijbehorende identificatienummers, emblemen en graden verworven via een systeem van opleiding en/of bevordering waarbij overgangsrituelen horen. De zichtbaarheid van de symbolen zorgt er tegelijk voor dat de dragers ervan, de politiemensen, ook als dusdanig kunnen worden geïdentificeerd (MEYER & TANNER, 2017).

In het geval van de opgemerkte emblemen of insignes worden deze vaak supplementair op deze bestaande symbolische artefacten, zoals het uniform of de kogelwerende vest, aangebracht en gedragen³. In die zin voegen ze iets toe en markeren ze een extra onderscheid. De betekenis van de gebruikte tekens of symbolen wordt nl. ook bepaald door de positie van het teken tussen andere tekens. Deze kunnen context en extra betekenis geven. Dit extra onderscheid duidt doorgaans op een (extra) kwaliteit, competentie of specialisatie en die enkel door de leden van de specifieke groep mogen worden gedragen. Denken we bv. aan schietinstructeur zijn, of lid zijn van een hondenbrigade. Het bakent een groep af met specifieke karakteristieken, (toegangs)regels en onderliggende waarden. Ze versterken de identiteit en interne cohesie van de subgroep. Ze geven bijgevolg ook aan dat binnen de zogenaamde politiecultuur er vele variaties en subgroepen kunnen bestaan (WADDINGTON, 1999).

Rijst vervolgens de vraag welke betekenis en interpretatiekaders via deze symbolen (emblemen, insignes e.a.) intern en extern worden gecommuniceerd. Uit onderzoek naar speciale eenheden tegen zware (stads)criminaliteit in Frankrijk bv. blijkt dat deze soms zeer specifieke emblemen gebruiken. Deze kunnen worden begrepen als een voorstellingswijze van hoe deze eenheden hun rol en opdrachten zien. FASSIN (2015) verwijst in dit verband naar voorbeelden van insignes die een ganze buurt in het vizier nemen, een horde wolven voor een aantal woontorens (HLM), een panter die met zijn klauwen een wijk verscheurt, of een spinnenweb dat een verzameling gebouwen omvat.

FIGUUR 1: VOORBEELDEN VAN ÉCUSSENS VAN FRANSE SPECIALE POLITIE-EENHEDEN⁴

³ Emblemen of logo's kunnen ook virtueel worden gecommuniceerd via facebook, whatsapp groepen e.a.

⁴ Illustraties bij een interview met FASSIN (2011) over de speciale eenheden en de gebruikte insignes. Onder voorbehoud van de echtheid van deze insignes. Ze stemmen wel overeen met wat in FASSIN (2015) wordt

Hoewel hieruit, zoals in vorenstaande toegelicht, geen harde conclusies mogen worden getrokken omtrent de politiepraktijk, onthullen deze beelden volgens FASSIN (2015) wel een vrij vijandige relatie van de eenheden met deze buurten en de potentiële agressiviteit die met hun interventies aldaar kan gepaard gaan. Volgens hem is dit geen louter spel met beelden, maar weerspiegelen deze een zekere (gewenste?) realiteit van het politionele optreden. Hier ontstaat de mythe. Ook mogelijk gevoed door het contrast tussen de verwachtingen van de medewerkers en de beleefde werkelijkheid.

Door hele wijken onder schot te nemen of als een prooi van een spin of wolf te zien, wordt een 'wij/zij', en mogelijk vijandig, beeld gecreëerd ten opzichte van hele groepen mensen. In tegenstelling tot de militair staat de politie echter normalerwijze niet tegenover een vijand maar wel in contact met medeburgers. De sinistere betekenis die de symbolen spin, vizier of wolf extern krijgen, worden intern evenwel een bron van waarde en aanzien. De emblemen ondersteunen en normaliseren een bepaalde visie op de rol van politie in deze wijken⁵. Door ze toe te voegen aan een bestaand uniform krijgen ze ook een extra betekenis en lading. Volgens FASSIN (2015) is de leiding intern op de hoogte van deze zaken maar durft men er niet aan te raken omdat deze (beleidsmatig opgelegde) 'resultaten halen'. Men beschouwt ze als een 'noodzakelijk kwaad'. Dit doet vragen rijzen naar de mogelijke dominantie en interne (machts)positie van zulke groepen binnen de politie zelf en de visie die daarmee op het politiewerk wordt 'genormaliseerd' of gepropageerd. Een beleid of onderzoek naar insignes gaat dan ook best verder dan het toelaten of verbieden ervan, om ook deze context en achtergrond ervan in ogenschouw te nemen.

4. RELATIE POLITIE BEVOLKING

In het algemeen lijkt weinig te worden stilgestaan bij de effecten die zulke tekens en symbolen kunnen hebben bij de ontvangers van de boodschap, het beoogde doelpubliek in het bijzonder maar ook bij het brede publiek in het algemeen. Ook dat verdient best een debat en beleidsafweging. Opgemerkt wordt dat de boodschap vaak bedoeld is voor bijzondere groepen, waarop de reguliere politie in bepaalde wijken nog weinig impact zou hebben. Met behulp van de 'good cop/bad cop' tactiek zouden dan speciale eenheden worden ingebracht. De werking die er vanuit de gebruikte insignes uitgaat zou dan ook 'functioneel' zijn bij het angst inboezemen en respect afdwingen door de speciale eenheden (FASSIN, 2015).

5. 'SIGN' OF THE TIMES?

Ten slotte kan de vraag worden gesteld of een mogelijke toename van emblemen een indicatie is van een toenemende militarisering van het politieambt? Hoewel afgeleid van het militaire uniform onderscheidt het gewone politie-uniform zich hiervan door de dracht van meer civiele elementen als das en katoenen blauw hemd en broek met 'normale' schoenen. Ook het beperkte wapenarsenaal wordt daarbij in vergelijking met de militair in principe discreter gedragen. Zoals al aangehaald staat de politie niet tegenover een 'vijand' maar heeft ze met medeburgers te maken. De laatste twintig jaar evenwel is er sprake van een toenemende informalisering of 'casualisering' van het uniform (REBAC DE CAMARGO, 2016).

beschreven.

5 Waar insignes nog zichtbaar worden gedragen, kan nog gewag worden gemaakt van wat zich onder de kledij kan bevinden in de vorm van shirts met opschriften e.d. Hier gaat het dan om letterlijk 'onderliggende' boodschappen. FASSIN (2015) vermeldt hier o.m. t-shirts met het opschrift 732, wat de datum herdenkt waarop Karel MARTEL in Poitiers een islamitisch leger versloeg. Ook in besloten chatsessies of whatsapp groepen kunnen bepaalde symbolen worden gebruikt om een groep af te bakenen en te identificeren.

In België viel dit samen met de introductie van een nieuw politie-uniform voor de geïntegreerde politie. Sindsdien bestaat dit uniform uit polo's, fleece, 'bootjes' als hoofddekseel e.a. Omwille van het comfort evolueerde het uniform hierbij meer naar een 'workoutfit'. In dat verband wordt voor gewone diensten ook meer 'openbare orde' kledij (in polyester) gedragen. Tegelijk werden aan de politiegordel nogal wat attributen toegevoegd zoals lamp, pepperspray, laders, gsm e.a. Ten slotte is er, zeker sinds de terroristische aanslagen een toenemend gebruik van kogelwerende vesten. Waar de aanvankelijke aanpassing en informalisering van het uniform bovendien nog kon worden beargumenteerd als een middel om de afstand tussen burger en politie te verkleinen, o.m. via een 'warmer en vriendelijker ervaren' uniform (DE PAUW, 2014)⁶, rijst ondertussen de vraag of de look van het uniform niet veeleer evolueerde in militaire zin. Als het uniform een bepaalde identiteit en samenhangende waarden weerspiegelt, kan dit erop wijzen dat de visie op politie en politionele opdrachten ook in die zin evolueert. Het gebruik en proliferatie van militair geïnspireerde emblemen en symbolen mag dan misschien ook niet verbazen. Een beleid ten aanzien van insignes en emblemen wordt dan ook best gekaderd in een ruimere reflectie over het beeld dat men, o.m. via het uniform, van politie wenst te geven en de opdrachten die daarmee samenhangen.

6. CONCLUSIES

De politie is een met symbolen geladen en beladen functie. Ondermeer via het uniform worden een aantal waarden gecommuniceerd en gerepresenteerd. Emblemen kunnen deel uitmaken van dit uniform en de nagestreefde identiteit ondersteunen. Met de gebruikte symbolen worden concepties en opvattingen over politiepraktijken tot uitdrukking gebracht.

Bepaalde afdelingen of eenheden binnen politie 'verfraaien' het uniform met bijkomende insignes en emblemen. Deze kunnen uiting geven aan onderliggende (sub)cultuurkenmerken en hoe daarbij naar politiewerk wordt gekeken. Daaruit kan evenwel niet worden afgeleid dat daarmee gepropageerde opvattingen ook automatisch in de praktijk worden gebracht.

De boodschappen die worden gegeven zijn echter niet neutraal en 'normaliseren' mogelijk een bepaalde visie. Volgens Frans onderzoek (FASSIN, 2015) zou via deze emblemen nl. een vrij vijandige relatie worden geïllustreerd van bepaalde (speciale) eenheden naar buurten toe, alsook van de potentiële agressiviteit die met hun interventies aldaar gepaard kunnen gaan. Daarmee wordt een wij/zij en mogelijk vijandbeeld gecreëerd t.o.v. van hele groepen mensen. Het is in die context dat best wordt nagedacht over het al dan niet toelaten van bepaalde emblemen.

Ten slotte kan men het gebruik van bepaalde symbolen als insignes en emblemen niet los zien van een ruimere context van mogelijke (her)militarisering van het politiewerk en de vervaging tussen politie- en militair (inlichtingen) werk. De 'look' en daarbij passende voorstelling van het politiewerk evolueren daarbij evenzeer.

6 Bijvoorbeeld door minder donkere kleuren te gebruiken of deze te combineren met lichte kleuren (DE PAUW, 2014).

REFERENTIES

- BARTHES, R. (2014). *Mythologies*. Paris: Seuil.
- DE PAUW, K. (2014). Geuren en kleuren in veiligheid. *Handboek Politiediensten*, 112(265), 1-51.
- ECO, U. (1988). *Le signe*. Bruxelles: Labor.
- FASSION, D. (2011, 27 oktober). Que fait (mal) la police dans les banlieues? *Blog Union Prolétaire Antifasciste Creusoise*. Verkregen op 18 april 2018, via <http://upac.over-blog.com/article-que-fait-mal-la-police-dans-les-banlieues-87385593.html>.
- FASSIN, D. (2015). *La force de l'ordre. Une anthropologie de la police des quartiers*. Paris: Seuil.
- MANNING, P. (1988). *Symbolic communication, Signifying calls and the police response*. Cambridge: MIT Press.
- MEYER, M. & TANNER, S. (2017). Filmer et être filmé. La nouvelle visibilité policière à l'ère de la sousveillance. *La Découverte*, 201(1), 175-205.
- PUDAL, R. (2011). Du «Pioupou» au «vieux sarce» ou comment en être : ethnographie d'une socialisation chez les pompiers. *Politix*, 93(1), 167-194.
- REBAC DE CAMARGO, C. (2016). A uniform not uniform: an ethnography of police clothing, performance, gender and subculture in neighbourhood policing. Salford: University of Salford.
- TENNEKENS, J. (1995). *Organisatiecultuur, een antropologische visie*. Apeldoorn: Garant.
- VAN DEN BROECK, T. (2001). Copland, over politiecultuur. *Handboek Politiediensten*, 59(101), 1-58.
- VAN RYCKEGHEM, D., & EASTON, M. (2002). Politie, cultuur en politiecultuur. In G. DUHAUT, P. PONSAERS, G. PYL & R. VAN DE SOMPEL (Eds.), *Voor verder onderzoek... essays over de politie en haar rol in onze samenleving* (pp. 271-297). Brussel: Politeia.
- VAN ZOEST, A. (1978). *Semiotiek*. Baarn: Ambo.
- WADDINGTON, P. (1999). Police (Canteen) Sub-culture. *British Journal of Criminology*, 39(2), 287-309.